

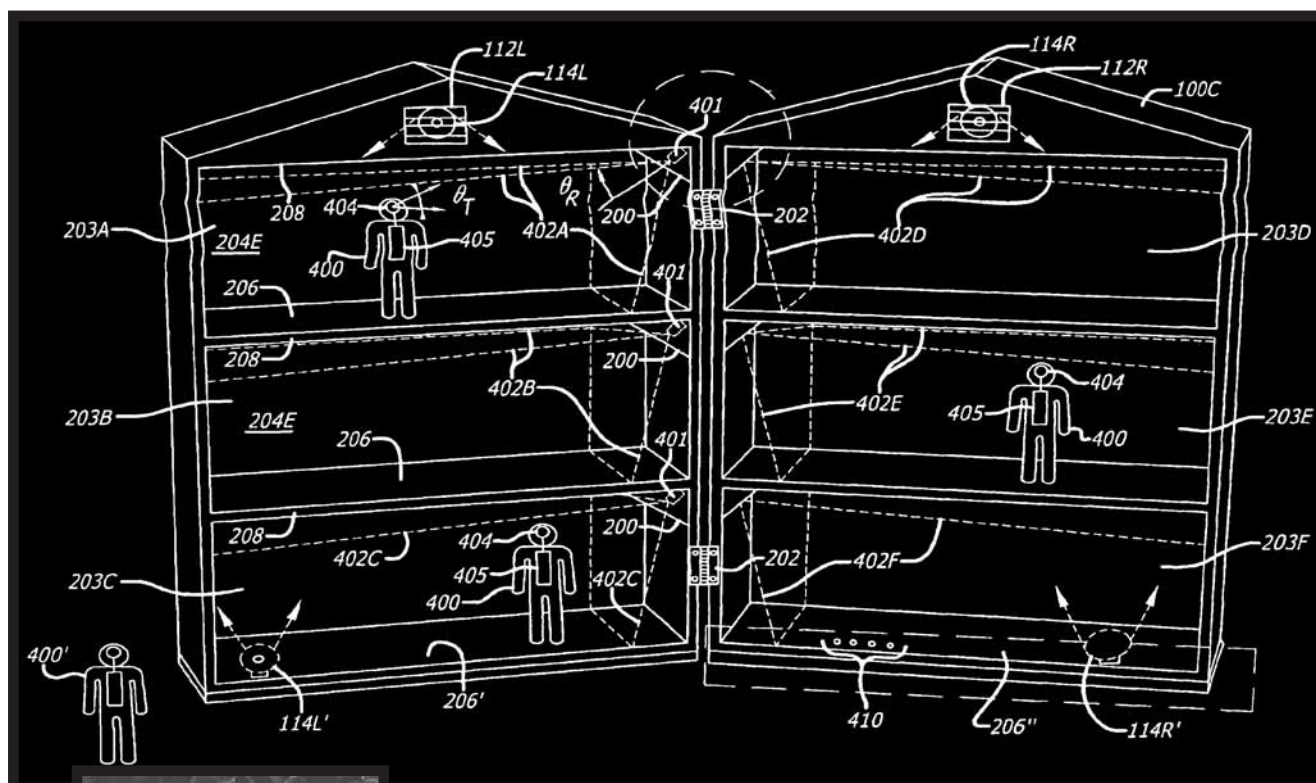
ΗΧΗΡΕΣ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΑΠΗΧΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΠΙΜ.-ΜΤΦ., *ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΟΝ ΗΧΟ: ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΩΝ S. FELD-M. ROSEMAN-A. SEEGER*, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΘΗΝΑ, 2005

ΣΙΣΣΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ*

«Για 25 αιώνες η Δυτική σκέψη έχει προσπαθήσει να δει τον κόσμο και δεν έχει καταφέρει να κατανοήσει ότι ο κόσμος δεν θεάται τόσο, όσο ακούγεται. Δεν αποτελεί τόσο αντικείμενο ανάγνωσης, όσο ακρόασης.»

Z. Ατταλί, *Θόρυβοι*

* Η Σίσσυ Θεοδοσίου είναι κοινωνική ανθρωπολόγος και διδάσκει στο Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, ΤΕΙ Ηπείρου.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί μια δυναμική όσο και ηχηρή προσθήκη στην ελληνόγλωσση εκδοτική παρουσία της ανθρωπολογικής θεωρίας και εθνογραφικής έρευνας. Φωτίζοντας μια από τις πιο δημιουργικές περιόδους στην ανθρωπολογία της μουσικής –περίοδος που σχετίζεται άμεσα με τις γενικότερες διαμορφωτικές τάσεις που έλαβαν χώρα στην ανθρωπολογία τη δεκαετία του '80– το βιβλίο *Από τη Μουσική στον ήχο* συνιστά μια άρτια επιμελημένη έκδοση που συγκεντρώνει και πλαισιώνει με τρόπο ευσύνοπτο και άκρως κατατοπιστικό τρία άρθρα –πυκνές συνόψεις ευρύτερων εθνογραφικών μελετών– της ίδιας περιόδου που αφορούν τη σχέση μεταξύ μουσικής και κατανόησης του κόσμου (φυσικού και μεταφυσικού) σε κοινωνίες του τροπικού δάσους στη Νέα Γουινέα (Feld), τη Μαλαισία (Roseman), και τον Αμαζόνιο (Seeger). Μολονότι τα επιμέρους θέματα και οι προσεγγίσεις διαφέρουν, τα κείμενα συγκλίνουν ως προς το ότι εμπεριέχουν μια κριτική αποτίμηση των έως τότε δυτικών μουσικοκεντρικών αναλυτικών μοντέλων, θεμελιώνοντας έτσι περισσότερο ή λιγότερο ρητά –και εδώ ο τίτλος της συλλογής αποκτά το καθαυτό του νόημα– θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις που αντιπροσωπεύουν τη στροφή στην προβληματική για τον ήχο.

ΣΥΓΧΡΟΝΑ 20 ΘΕΜΑΤΑ

Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 98, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2007, σ. 20-21

Καλύπτοντας ένα εντοπισμένο κενό στην ελληνόγλωσση εθνογραφική εκδοτική παρουσία «άλλων» κοινωνιών και πολιτισμών, και ταυτόχρονα αναδεικνύοντας μια σειρά ανθρωπολογικών προσεγγίσεων και ζητημάτων λιγότερο εξερευνημένων στο πλαίσιο της ελληνικής εθνογραφίας, το πόνημα είναι ιδιαίτερα χρήσιμο σε διδακτικό επίπεδο, επιφυλάσσει πολλές αφορμές για προβληματισμό και σκέψη στον ειδικό ερευνητή, ενώ συνάμα προσφέρει μια συναρπαστική εμπειρία ανάγνωστος σε ένα μεγάλο μέρος του ευρύτερου κοινού.

Μέσα από μια ευσύνοπτη αλλά εύληπτη εισαγωγή και επίμετρο, και σε έναν άψογο ελληνόφωνο ανθρωπολογικό λόγο ο επιμελητής (και μεταφραστής) του τόμου, Π. Πανόπουλος, με αξιοσημείωτη παρουσία στη μελέτη των πολιτισμικών συνιστωσών του ήχου και της ακοής στη σύγχρονη Ελλάδα, πλαισιώνει με αριστοτεχνικό τρόπο τις τρεις εθνογραφικές μελέτες. Την ιστορία που συγκροτούν και την ιστορία στην οποία εγγράφονται αφηγείται το εισαγωγικό κείμενό του. Θεμελιώδης αρετή της «ιστοριογραφικής» πρότασης του επιμελητή είναι ότι ακολουθεί μια γενεαλογική προσέγγιση, η οποία αναδεικνύει τόσο τα μεταγενέστερα ερωτήματα και θεωρητικές επεξεργασίες στο χώρο της ανθρωπολογίας της μουσικής/ήχου που προοιωνίζονται από τις συγκεκριμένες εθνογραφίες όσο και τη συνδιαλλαγή των τελευταίων με προγενέστερες αναζητήσεις και θεωρητικά σχήματα, χωρίς ωστόσο, να εγκιβωτίζει τη διαφορετικότητα αυτών στα όρια ενός σαφώς περιχαρακωμένου γνωστικού κλάδου –ο συσχετισμός με τις γενικότερες θεωρητικές ανακατατάξεις στο χώρο της ανθρωπολογίας την ίδια περίοδο, θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω τη μεθοδολογική αυτή επιλογή.

Και τα τρία κείμενα κινούνται πέρα από τη γενική παρατήρηση της ύπαρξης σχέσεως μεταξύ κοινωνικού πλαισίου/δομής και μουσικής επιτέλεσης και εστιάζουν με τρόπο πιο συστηματικό και αναλυτικό στον προσδιορισμό και τη βαθύτερη κατανόηση της φύσης της σχέσης αυτής, προσδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στις εντόπιες κατηγοριοποιήσεις. Οι τίτλοι των επιμέρους μελετών καταδεικνύουν με προγραμματικό τρόπο τις κεντρικές αναλυτικές κατηγορίες που προτείνονται, η κοινότητα των οποίων επιτρέπει, αλλά και προωθεί τη συγκριτική τους ανάγνωση, απηχώντας έτσι έναν έντονο προβληματισμό γύρω από το λεπτό, πλην καίριο, ζήτημα της συγκρισιμότητας των πολιτισμικών πλαισίων. Το άρθρο του Seeger «Τραγούδα για την αδελφή σου: Η δομή και η επιτέλεση των τραγουδιών *ακία* στους Ινδιάνους Σούγια του Αμαζονίου» αναδεικνύει το επιτελεστικό πλαίσιο των ανδρικών τραγουδιών *ακία* μέσα από μια σειρά «απλών» ερωτημάτων (*τι, πού, πώς, πότε, από ποιον, σε ποιον και γιατί*) συσχετίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επιτέλεσής τους με το συγγενειακό σύστημα των Σούγια. Αν ο Seeger εστιάζει σε ένα μόνο είδος τραγουδιού, οι εργασίες των Feld και Roseman επισκοπούν με μαεστρία το σύνολο των ηχητικών επιτελέσεων των Καλούλι, στην Παπούα Νέα Γουινέα («Η δομή του ήχου ως κοινωνική δομή») και των Τεμάρ στη Μαλαισία («Η κοινωνική δόμηση του ήχου») αντίστοιχα. Προϊόντα μιας κοινής ομάδας εργασίας με θέμα τις εξισωτικές κοινωνίες τα κείμενα αυτά διαρθρώνονται με βάση κοινές αναλυτικές κατηγορίες (ικανότητα, μορφή, επιτέλεση, περιβάλλον, θεωρία, αξία και ισότητα) και αναδεικνύουν τη συνεκτικότητα ηχητικής και κοινωνικής τάξης.

Η από κοινού έμφαση και των τριών κειμένων στην ηχητική/μουσική δομή και επιτέλεση ως *αποτέλεσμα* και *διαδικασία*, καθώς και η αναζήτηση της πολιτισμικής λογικής που τις διαπνέει καταδεικνύει με απαράμιλλο τρόπο τον εκφραστικό και μετασημασιολογικό χαρακτήρα του δι-υποκειμενικού βιοτικού κόσμου της συμβολικής δράσης. Τα πλούσια σε ακουστικά ερεθίσματα περιβάλλοντα του τροπικού δάσους προσκαλούν τον ερευνητή να επανεξετάσει το ιδεολογικό (εθνοκεντρικό) περιεχόμενο της διάζευξης μουσική/ήχος και να διερευνήσει ζητήματα που φαινομενικά υπερβαίνουν τη μορφολογία του (μουσικού) ήχου (φύλο και τελετουργίες διάβασης, τελετουργική θεραπεία, πολιτισμική κατασκευή του προσώπου, της υγείας και των συναισθημάτων).

Ανεξάρτητα από την τελική αναλυτική τους επιλογή να αποκεντροθετήσουν (Feld) ή όχι (Seeger) τον όρο μουσική, οι συγγραφείς προβαίνουν σε μια συνολική ανασηματοδότηση της πρόσληψης του μουσικού φαινομένου εν γένει. Ιδωμένη στα συγκεκριμένα των ευρύτερων ανακατατάξεων της δεκαετίας του '80 στο χώρο της ανθρωπολογίας αυτή τους η αναλυτική προτεραιότητα, όπως προκύπτει μέσα από τη διαμεσολαβητική σχέση εθνογραφίας- θεωρίας, εμπεδώνεται ως συνέργεια κλασικών (δομοστικών) σχημάτων με πιο πρόσφατες προσεγγίσεις (πχ. θεωρία της πρακτικής) –παραπέμπω εδώ στη χρήση εννοιολογήσεων, όπως δομή, δόμηση, επιτέλεση– και θέτει υπό αίρεση μια σειρά από καθιερωμένα σχήματα αποτίμησης και ιεράρχησης των πολιτισμικών στοιχείων. Προοιωνίζει δε μια σειρά κριτικών αποτιμήσεων θεωρήσεων που ευαγγελίζονται τον καθορισμό της μορφής της επιστημολογικής τάξης μιας δεδομένης κοινωνίας από τις τεχνολογίες της επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται (πχ. θεωρία του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης), καθώς και εκείνων που κατηγοριοποιούν κοινωνίες με αναφορά σε κάποια υποθετικά «κυρίαρχη» αίσθηση.

Με αφορμή τη σημαντική ανανέωση και διεύρυνση του πεδίου μελέτης της ανθρωπολογίας της μουσικής που προσέφεραν οι συγκεκριμένες εθνογραφίες, ο επιμελητής του τόμου στο εξαιρετικά διαφωτιστικό επίμετρό του εκθέτει μια σειρά από ενδιαφέρουσες συνέργειες που αφορούν την πρόσληψη του κοινωνικού και πολιτισμικού νοήματος του ήχου από μια πλειάδα γνωστικών πεδίων, με πρωτεύοντα αυτά της ανθρωπολογίας και της ιστορίας. Παρά τη συχνή και προφανή θεώρηση του ήχου ως κάτι εφήμερο, αναδεικνύει με τρόπο εύληπτο τη σημασία ενός νέου επιστημολογικού «παραδείγματος» που θέτει στο επίκεντρό του την ακουστική γνώση: τον ήχο ως προϋπόθεση της γνώσης και ως προϋπόθεση για γνώση, τον ήχο ως συνέχεια και διαμορφωτική διαδικασία, ως αίσθηση χρονο-τόπου, ως μορφή σκέψης και γνώσης, ως όργανο άσκησης εξουσίας, κ.ά.

Εκδόσεις σαν κι αυτές προωθούν τον ανθρωπολογικό λόγο στην Ελλάδα φιλοδοξώντας να διευρύνουν τις ερευνητικές προοπτικές του, και να εδραιώσουν ακόμη περισσότερο τη θέση του στο πεδίο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών. Εξάλλου, αν τα ηχοτοπία της καθημερινότητάς μας αντηχούν μια σειρά από επείγοντες μετασημασιολογικούς, η εξοικείωση με τις συμβολικές διαστάσεις του ήχου (οργανωμένου και μη) δεν μπορεί παρά να λειτουργεί στην κατεύθυνση ενίσχυσης της προοπτικής της αυτογνωσίας.